

jednčkih korijena s bosanskim muslimanima (Bosna), a s druge je pak strane, predmet oštre kritike postala osoba koja je dotad na najpotpuniji način simbolizirala ideju predziđa, tj. već spomenuti Nikola Zrinski. To ipak nije označavalo odbacivanje ideje predziđa nego – osim malih promjena na ljestvici junaka i događaja koji su je izražavali – samo pretvaranje te ideje u opću: u ideju hrvatske granice – mosta između Rima i Bizanta, među ostalim u jugoslavenskoj ideologiji (jugoslavenska ideja), ili, u nekim ideologijama hrvatskog ekskluzivizma, u ideju hrvatskog predziđa koje dijeli Europu od balkanskoga kaosa (str. 142–145).

Knjiga Joanne Rapacke zasigurno će pomoći olakšavanju komunikacija među Poljacima i Hrvatima općenito te pridonijeti poznavanju hrvatske kulture u Poljskoj (ali i drugdje, nađe li put do ljudi zainteresiranih za hrvatsku kulturu). Joanna Rapacka svjesna je opasnosti vezanih uz njezin rad. S jedne strane, morala se suočiti s teškoćama vezanima uz dostupnost literature i služiti se terminologijom iz različitih znanstvenih oblasti, a s druge se zatekla u teškoj situaciji, sličnoj onoj voajera koji zaviruje u intimni život tuđe zajednice, pa se stoga ograđuje od autoritativnog shvaćanja svojih interpretacija. Taj se nedostatak ipak može shvatiti i kao prednost, jer je Poljakinja Rapacka ostala slobodna od ograničenja koja su česta kod domaćih pisaca, pa njezin pogled ne mute nepotrebni sentiment, obziri i osjećaji. Upravo bi zbog toga njezin *Leksikon hrvatskih tradicija* trebao biti zanimljiv hrvatskome čitateljstvu. Dobro bi bilo da se za njime poseže ne samo zato da se dozna što drugi znaju o Hrvatskoj, nego da se u njemu nađe inspiracija za razmišljanje o samima sebi, poticaj za traženje uzroka vlastitih kompleksa i bolje razumijevanje vlastite kulture. Stoga *Leksikon* neosporno zavređuje da se prevede na hrvatski.

Magdalena Najbar-Agičić

Anton Scherer – Manfred Straka

KRATKA POVIJEST PODUNAVSKIH NIJEMACA/ABRISS ZUR GESCHICHTE DER DONAUSCHWABEN

Osijek–Zagreb–Split: Panliber;
Graz–Stuttgart: Leopold Stocker Verlag,
1999, 152 str.

U suradnji izdavačkih kuća Panliber i Leopold Stocker Verlag te uz potporu Austrijskog kulturnog instituta u Zagrebu hrvatskoj čitalačkoj javnosti postalo je dostupno djelo o podunavskim Nijemcima, koje je po prvi put objavljeno 1988. g. pod nazivom *Der Weg in die Neue Heimat; Die Volksdeutschen in der Steiermark*. Izlazak ove knjige važan je doprinos poznavanju povijesti i sudbine njemačke nacionalne manjine (Folksdojčera) koja je svojim brojem i djelatnošću igrala važnu ulogu u istočnoj i jugoistočnoj Europi kao i na hrvatskom području. Njezin je značaj i u tome što predstavlja temu koja je na južnoslavenskim prostorima u proteklom desetljećima iz raznih razloga prešućivana, pa o njoj i ne postoji značajna literatura. Stoga, kao što u predgovoru hrvatskom izdanju naglašava gospodin Vladimir Geiger, “Ako poviješću istočne i jugoistočne Europe, bivše Jugoslavije i Hrvatske, ne držimo samo povijest većinskih naroda na tim prostorima, tada poznavanje temeljnih problema povijesti i sudbine Folksdojčera može svakako pridonijeti stvaranju potpunije slike o istočnoeuropskoj i jugoistočnoeuropskoj povijesti, napose najnovijoj.”

Knjiga sadrži dvojezični tekst, hrvatski prijevod i tekst njemačkog izvornika. Tekst se sastoji iz dviju cjelina, prvi dio, čiji je autor Manfred Straka, nosi naslov “Povijest naseljavanja Nijemaca u bivšim područjima nasljednicima Austro-Ugarske Monarhije do 1919. godine/Geschichte der deutschen Be-

siedlung in den ehemaligen Nachfolgegebieten der Österreichisch-Ungarischen Monarchie bis 1919”, drugi dio, koji se bavi Nijemcima na području Jugoslavije, napisao je Anton Scherer pod naslovom “Podunavski Švabe u Jugoslaviji/Die Donauschwaben in Jugoslawien”.

Svoj prikaz povijesti naseljavanja i oblikovanja njemačkog etničkog područja prema jugu Straka započinje prikazom kolonizacije austrijskih i alpskih područja u ranom srednjem vijeku. Na području Kranjske, Koruške i Štajerske izmiješan je slavenski, ilirsko-keltski i njemački element. Prema mišljenju autora ovaj posljednji element bio je najbrojniji te je odigrao vodeću ulogu, kao “nositelj vlasti i sudstva, ali i obrazovanja, književnosti i umjetnosti” (str. 11). U razdoblju od 12. do 14. stoljeća odvijala se njemačka kolonizacija u češkom prostoru, prije svega sudetskom području. Sljedeće važne i brojne naseobine njemačkog stanovništva tijekom srednjega vijeka nastale su u Ugarskoj, od kojih je Spiš (Zips) u južnom podnožju Tatra predstavljao najstariji njemački govorni otok. Prvi njemački doseljenici u Erdelj stigli su kao i u Ugarsku sredinom 12. stoljeća na poziv ugarskoga kralja Geze II. Jezgru ove skupine činili su seljaci i rudari, mozelski Franci, koji su naseljeni na kraljevskom području oko Sibinja (Hermannstadta). Ove prve doseljenike slijedili su sve do 19. stoljeća i oni iz “drugih dijelova njemačkoga govornog područja: Vestfalci, Šlezani, Alemeni, austrijski rudari, prognani protestanti koji su se stopili u jedinstveno pleme 'erdeljskih Sasa’” (str. 14). Autor naglašava važnu ulogu koju su Nijemci imali na području jugoistočne Europe kao graditelji, nositelji kulture, širitelji novih tehnika na području poljoprivrede i obrta. U 13. stoljeću njemačka je kolonizacija zahvatila kraške visoravni oko Kočevja, čiji su stanovnici u kasnijim stoljećima bili poznati diljem Habsburške Monarhije kao trgovci sitničari.

Sudbina Nijemaca u podunavskom prostoru prikazana je u kontekstu ranonovjekovnih zbivanja na ovim prostorima, a to su prije svega učestali turski napadi, njihovo osvajanje velikog dijela jugoistočne Europe te sve veća uloga Habsburgovaca u srednjoj i

jugoistočnoj Europi. U 18. stoljeću nakon velikih oslobodilačkih ratova protiv Osmanlija bilo je potrebno naseliti velika napuštena i raseljena područja. Posebnu važnost u povijesti podunavskih Nijemaca zauzima vladarica Marija Terezija i njezin sin Josip II. Tijekom njihove vladavine nastala su u Banatu, Bačkoj, Slavoniji i Srijemu velika područja naseljena njemačkim stanovništvom, pretežitom Švabama. Nešto manje brojna naselja Švaba nastala nakon turskog perioda bila su formirana u sjevernoj Ugarskoj tzv. szatmarski Švabe. Nakon podjele Poljske 1772. godine Galicija je pripala Habsburškoj Monarhiji, a u njoj su se još iz vremena srednjovjekovnog naseljavanja očuvala njemačka govorna područja, kojima su se sada pridružila naselja nastala kolonizacijom seljaka iz Falačke. Nakon stjecanja Bukovine 1775. godine Marija Terezija i tamo započinje s kolonizacijom Nijemaca. Zauzimanje Bosne od strane Habsburške Monarhije 1878. godine rezultiralo je kolonizacijom nekoliko sela njemačkim doseljenicima. Autor spominje i njemačko naseljavanje na Volgu u vrijeme ruske carice Katarine II. kao i naseljavanja u Ukrajinu i Besarabiju, koja su uslijedila na poziv cara Aleksandra I. Zatim sudbinu Nijemaca unutar Habsburške Monarhije, koji su prema riječima autora, osobito nakon stvaranja njemačkoga carstva 1871. godine, ostali “nezatna manjina u odnosu na slavenske i mađarske elemente te višenacionalne države” (str. 26). Napose naglašava težak položaj i izloženost Nijemaca mađarizaciji koji su nakon austro-ugarske nagodbe 1867. godine pripali ugarskom dijelu Monarhije.

U drugom dijelu knjige koji se bavi podunavskim Švabama u Jugoslaviji Anton Scherer opisuje njihovu sudbinu od osnivanja jugoslavenske države do njihovog iščeznuća kao velike i značajne nacionalne skupine nakon Drugoga svjetskog rata.

Autor se bavi problematičnim međuratnim statistikama o broju Nijemaca u Jugoslaviji koji je bio često predmet političkih spekulacija i išao na štetu ove nacionalne skupine. Autor naglašava tešku situaciju u kojoj su se našle sve manjine jer im nisu jamčena njihova prava. Često su bili izloženi

asimilacijskom utjecaju većinskih naroda, bez prava na školovanje na materinjem jeziku. Govoreći o njihovoj socijalnoj strukturi, Scherer pokušava pobiti uvriježeno mišljenje da su podunavski Švabe bili uglavnom paori, odnosno seljaci veleposjednici. Iako se najveći postotak Švaba u Baranji, Bačkoj i Banatu bavio poljoprivredom, samo je neznatni postotak otpadao na one s veleposjedom tj. poljoprivrednim dobrima s preko 100 jutara zemlje. U gradovima i selima značajan je udio onih koji su se bavili obrtom, u državnim službama je bio zaposlen neznatan broj, a od slobodnih zanimanja najviše su bili zastupljeni liječnici, ljekarnici i veterinari.

Potom se autor osvrće na političko stanje podunavskih Švaba u razdoblju od 1919. do 1929. godine, kada su nastale značajne organizacije podunavskih Švaba, primjerice 1922. godine osnovana je "Stranka Nijemaca", 1920. g. "Švapsko-njemački kulturni savez" (Kulturbund), 1922. g. u Novom Sadu privredna organizacija "Agraria", 1927. g. "Središnja zajamska banka" i druge. Nekoliko poglavlja posvećeno je političkom utjecaju Njemačkog Reicha na organizacije Nijemaca u Jugoslaviji kao i njihov položaj tijekom šestosiječanjske diktature. Događaji tijekom Drugoga svjetskog rata ističu se kao presudni za daljnju sudbinu Nijemaca na ovim prostorima. "Nezavisna Država Hrvatska" je, već zbog svojeg karaktera i podrške koju je dobila od sila osovine, izlazila u susret željama njemačke narodne skupine. Nacionalsocijalistička politika prema Nijemcima na području Jugoslavije imala je najteže posljedice po njih same. Oni su postali najveće žrtve takve politike, bilo da su novačeni u SS-trupe, odvođeni na rad u Njemačku ili da su preseljavani u okviru nacističkih planova i akcija o preseljenju. Autor iznosi tijekom događaja koji su utjecali na daljnju tragičnu sudbinu Nijemaca u Jugoslaviji. Prema zapo-

vijedima nacističkih dužnosnika većina ih je 1944. g. bila evakuirana pred napredujućim trupama partizana i Crvene armije. Obepravljenost preostalih Nijemaca dobila je potvrdu u odlukama AVNOJ-a od 21. studenog 1944. godine u Beogradu. Uslijedilo je razvlašćivanje, uskraćivanje prava državljanstva i primjena nasilja na preostalo stanovništvo njemačkog podrijetla. Jugoslavenska vlast ih je oko 30.000 deportirala na prisilan rad u Sovjetski Savez. Preostali podunavski Švabe bili su zatočeni po radnim logorima, zlostavljani i ubijani. Prema autorovim podacima u razdoblju od 1950. do 1985. godine iz Jugoslavije u Saveznu Republiku Njemačku iselio je 87.571 Nijemac. Svoj tekst o podunavskim Švabama u Jugoslaviji Scherer završava poglavljem u kojem govori o razlozima njihovog uništavanja.

Uza sve pohvale naporima izdavača da ovakvo djelo postane dostupno hrvatskoj javnosti potrebno je upozoriti na neke netočnosti u prijevodu, koje bi mogle zbuniti čitatelje, prije svega one koji nisu u mogućnosti razumjeti njemački tekst. Ovdje bih navela samo neke pogreške, tako, primjerice, Siebenbürgen nije, kao što je na nekim mjestima u knjizi prevedeno grad Siebenburg, nego je to njemački naziv za povijesnu pokrajinu Erdelj (str. 19). Isto tako nije postojao nikakav ustav donesen 1921. godine u St. Veitsu, nego je to Ustav Kraljevine SHS proglašen 28. lipnja 1921. godine, a poznat je pod nazivom Vidovdanski ustav (na njemačkom jeziku St. Veits-Verfassung). Pojavljuje se također niz semantičkih netočnosti i nedosljednosti u prijevodu određenih pojmova. Unatoč primjedbi upućenih prijevodu, knjiga bi trebala pronaći svoje mjesto među publikacijama o manjinskim narodima na našim prostorima.

Sanja Lazanin